

спроможними сприйняти і зрозуміти інші культурні світи, а це призведе до того, що про культуру міжнаціонального спілкування й мови бути не може. Культура міжнаціонального спілкування передбачає наявність у людини загальнолюдських цінностей, засвоєння яких неможливе без засвоєння родинних і національних цінностей.

Тому на даному етапі ми вважаємо, що доцільним є: 1) створення умов, які б сприяли засвоєнню молоддю своєї національної культури; 2) розробка теоретичних засад формування національної самосвідомості у студентів як один з шляхів до формування культури міжнаціонального спілкування; 3) створення бази для засвоєння загальнолюдських цінностей, які є складовою частиною культури міжнаціонального спілкування; 4) розробка теоретико-методологічних засад формування культури міжнаціонального спілкування.

Як писав М. Ганді: “Я хочу, щоб культура всіх країн проникала до мого дому, але я не бажаю, щоб мене збили з ніг”.

*Решетілова О.М.,
Криворізький державний педагогічний університет*

ПОЕТАПНЕ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ “ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЄСЛОВА У 6-У КЛАСІ”

Принцип урахування рівня труднощів в оволодінні теоретичним матеріалом вимагає, щоб найважчі питання опрацьовувалися поетапно, ставали об'єктом кількарізного більш детального розгляду.

Органічні зв'язки між лексичними, морфологічними, синтаксичними одиницями дозволяють під час вивчення теми "Теперішній час дієслова" виокремити кілька етапів. Саме поетапна робота є запорукою міцного засвоєння таких складних для учнів питань, як значення виду дієслова, способи визначення дієвідмін дієслова.

На I етапі вчителю необхідно пояснити учням, що форми теперішнього часу творяться від дієслів недоконаного виду шляхом додавання до основи особових закінчень. У формах теперішнього часу виражається значення 1-ї, 2-ї і 3-ї особи однини та множини. Наприклад: *працюю, працюєш, працює, працюємо, працюєте, працюють; сиджу, сидиш, сидить, сидимо, сидите, сидять.*

Для того щоб не помилитися, який сумнівний голосний **-е** чи **-и**, слід писати в особових закінченнях дієслів 2-ї та 3-ї особах однини та множини, необхідно безпомилково визначити дієвідміну. Адже від дієвідміни залежить вибір закінчень (**-у, -еш, -е, -емо, -ете** або **-у, -иш, -ить, -имо, -ите**). Наприклад, *бачити*. Тут виникає утруднення, які особові закінчення необхідно писати в 2-ій особі однини (*бачиш* чи *бачеш*), у 3-ій особі однини (*баче* чи *бачить*).

Щоб уникнути труднощів у написанні особових закінчень дієслів, необхідно на

II етапі навчити учнів безпомилково визначати дієвідміну дієслів. Безперечно, визначити дієвідміну в дієслові *бачити* учням важко. Частина учнів визначає, що дієслово *бачити* належить до I-ї дієвідміни (*вони бачуть*). Інша частина твердить, що дієслово *бачити* належить до II-ї дієвідміни (*вони бачать*). Отже, створюється проблемна ситуація.

Т.Кудрявцев зауважує, що здійснення навчання через створення проблемних ситуацій вимагає нових форм організації уроку, особливо на етапі вивчення нового матеріалу.

Спираючись на два способи реалізації проблемного навчання, зокрема: 1) вчити конкретного алгоритму розв'язання даного завдання, окремих конкретних операцій відповідно до поданих зразків; 2) керуючись узагальненими принципами розв'язання розумових задач даного типу, які допускають вибір і передбачають різну послідовність їх виконання, вчителю, з одного боку, необхідно в доступній формі пояснити, що крім традиційного способу визначення дієвідмін за основою теперішнього часу та закінченнями (до I-ї дієвідміни належать дієслова, які в 3-ій особі множини мають закінчення **-уть, -ють**, а до 2-ї – дієслова, які в 3-ій особі множини мають закінчення **-ать, -ять**), можна визначити дієвідміну за основою інфінітива, відкинувши суфікс **-ти**.

Покажемо на прикладі.

Етап II

Учні ознайомлюються із пам'яткою, в якій зазначено правила визначення дієвідмін дієслова за основою інфінітива.

Пам'ятка. До I дієвідміни належать дієслова:

- а) з односкладовою основою: *жи-ти, ви-ти, пи-ти, ли-ти*;
- б) з основою на приголосний: *вез-ти, нес-ти, тер-ти, берег-ти*;
- в) з основою на **-оро-, -оло-**: *бороти, полоти, колоти*;
- г) із суфіксом **-а-**, що стоїть в кінці основи не після шиплячого: *каза-ти, писа-ти, мрія-ти*;
- д) із суфіксом **-а-**, що стоїть в кінці основи після шиплячого, але в особових формах не випадає: *вивчати, поважати – я поважаю, ти поважаєш, він поважає...*;
- ж) із суфіксами **-и-, -і-, (-ї-)**, що не випадають в особових формах: *радіти, біліти, зоріти, зеленіти (я радію, ти радієш, він радіє)*;
- з) із суфіксами **-ува-, -ну-**: *існувати, керувати, конкурувати, малювати; тягнути, іменувати*.

До II дієвідміни належать дієслова:

- а) із суфіксами **-и-, -і-, (-ї-)**, які випадають в 1-й особі однини: *звукити, любити, гриміти, доїти*;
- б) із суфіксом **-а-** після шиплячих, який випадає в особових формах: *кричати, лежати*.

Отже, на другому етапі необхідно вивчити всі правила поділу дієслів на дієвідміни, далі закріпити правила пропонованою нижче системою вправ і завдань.

Етап III

Завдання 1. У поданих дієсловах виділіть основу інфінітива та основу теперішнього часу.

Дати, дають; брати, беруть; хотіти, хочуть; іти, ідуть; розказати, розкажуть.

Завдання 2.1. Дієслова у формі інфінітива поставте в 3-ій особі множини.

Писати, шити, боротися, сиріти, стукнути, малювати, летіти, кричати, держати, доїти, лити.

2.2. Визначте дієвідміну за допомогою особових закінчень 3-ї особи множини.

Завдання 3.1. До дієслів у формі 3-ї особи однини запишіть форму інфінітива.

Викликає, носить, гоїть, бачить, пише, знає, поле, палить, каже, малює.

3.2. Визначте дієвідміну поданих дієслів.

Завдання 4. Підкресліть у поданому тексті однією лінією дієслова I дієвідміни, двома – дієслова другої дієвідміни.

У нас шляхи називають гостинцями, бо галичани гостей далеких і близьких сподівалися, сподіваються і будуть сподіватися. "Гостя треба добре приймати, бо гість по світу славу розносить", – так говорив князь Мономах. Але часто гостинцями приходили несподівані, непрошені, небажані, недобрі гості. Які лише біди-лиха ходили по нашій землі, то все йшли через Галицьку Браму. Не було війни, аби Галицька земля не посилала синів своїх на криваві танці. Коли святкувала земля, то в полоні всенародного свята був і мій Галич.

Я задумуюсь часто. Чого то ми рідше й рідше називаємо шляхи гостинцями? Відколи нарядили їх у асфальт, ніби у фрак заморський, то одразу взяли до вжитку чуже, важке й глухе слово – шосе... (С.Пушик).

На матеріалі виконаних завдань, учні повторюють правила визначення дієвідміни дієслів. Якщо виникають труднощі у відтворенні правил, звертаються до пам'ятки.

Найскладнішим, звичайно, є застосування правил визначення дієвідміни за другим способом, коли перед інфінітивним суфіксом **-ти-** стоять суфікси **-и-**, **-і-**, **-ї-** або суфікс **-а-** не після шиплячого. У посібнику С.О. Карамана "Українська мова. Усний і письмовий (диктант) екзамени. Поглиблений етап вивчення." –К.: "Магістр-S", 1998р. на сторінці 136 подано узагальнюючу таблицю, в якій вміщено словесну опору (мнемонічний прийом), за допомогою якої учні швидко запам'ятовують правило й не допускають помилок у визначенні I і II дієвідміни.

На IV етапі учні повторюють і закріплюють раніше вивчений матеріал. Покажемо на прикладі теми "Чергування приголосних в основах дієслів". Вважаємо найдоцільніше повторення й закріплення розпочати за допомогою узагальнюючих схем і таблиць. Проілюструємо на прикладі.

Схема-опора 1

I дієвідміна – писати

	1 ос. пишу	пишемо
I дієвідміна	2 ос. пишеш	пишете
	3 ос. пише	пишуть

Увага! В усіх особах дієслів однини та множини відбувається чергування.

Схема-опора 2

II дієвідміна – летіти

	1 ос. лечу	летимо
II дієвідміна	2 ос. летиш	летите
	3 ос. летить	летять

Увага! Лише в 1-й особі однини відбувається чергування.

Виняток: **бігти** – II дієвідміна; я – **біжу**, ти – **біжиш**, він – **біжить** і т.д.

Після того, як учні переписують схеми у зошити, виконують ряд вправ, тестових завдань.

Означений вище підхід до опрацювання теми забезпечує чіткі етапи в засвоєнні граматичного матеріалу, системність знань, а також сприяє формуванню в учнів практичних умінь і навичок.

Література

1. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт. – 2000. – 272с.
2. Караман С.О. та інші Українська мова. Усний і письмовий (диктант) екзамени. Поглиблений етап вивчення: Навчальний посібник у двох книгах. – К.: “Магістр-S”. – 1998. – 304с.
3. Караман С.О. та інші. “Робочий зошит з відповідями” до посібника “Українська мова. Усний і письмовий (диктант) екзамени. Поглиблений етап вивчення”: дидактичний матеріал. – К.: “Магістр-S”. – 1998. – 88с.
4. Кириллова Г.Д. Теория и практика урока в условиях развивающего обучения. – М.: Просвещение, 1980.
5. Кудрявцев Т. Некоторые психолого-дидактические вопросы проблемного обучения. – М., 1967.
6. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За редакцією М.І.Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 264с.
7. Фурман А.В. Проблемні ситуації в навчанні. – К., 1991.